

A politikai katalanizmus első sikerei Katalóniában, a Mancomunitat

The first successes of political Catalanism in Catalonia, the Mancomunitat



A tanulmány eredeti megjelenése az alábbi monográfia egyik fejezete: Győri Szabó Róbert (2021): Katalónia - a függetlenség álma. Osiris, Budapest.

Absztrakt

A tanulmány témája a manapság rendkívül erőteljes katalanizmus kevésbé ismert előtörténetének politikatörténeti bemutatása és elemzése. A 19. század utolsó harmadában kibontakozó katalán nacionalizmus első igazi sikere a Spanyolországba való teljes betagoztáság kétszáz éve után az 1914-ben felálló, és néhány évig működő félautonómia, a Mancomunitat időszaka volt. A Katalónia közigazgatási szétdaraboltságát megszüntető, a négy katalán provincia közös szerveként működő intézmény a modernizálást és a kulturális, nemzeti önazonosság erősítését tartotta fő feladatának, iskolákat létesített, fejlesztette az infrastruktúrát, de ez még távol állt a teljes autonómiától. Azonban ez a részleges, szerény belső önállóság sem ért meg hosszú időt, mert a 20-as évek spanyolosító, központosító diktatúrája megszüntette. A Mancomunitat működése azonban így is igazolta, hogy a katalánok képesek a hatékony önkormányzásra, ez a tanulmány fő következtetése is.

Kulcsszavak: Katalónia, autonómia, Mancomunitat, katalanizmus, Regionalista Liga

Abstract

The subject of this paper is a political-historical presentation and analysis of the little-known prehistory of Catalanism, which is now very powerful. The first real success of Catalan nationalism, which unfolded in the last third of the 19th century, after two hundred years of full incorporation into Spain, was the period of the semi-autonomy, the Mancomunitat, which was set up in 1914 and operated for a few years. The institution, which abolishes the administrative fragmentation of Catalonia and acts as a joint body of the four Catalan provinces, considered modernization and the strengthening of cultural and national identity to be its main tasks, establishing schools and developing infrastructure, but far from full autonomy. However, this partial, modest internal independence was not worth a long time either, because it was abolished by the centralizing Spanish dictatorship of the 1920s. However, the functioning of Mancomunitat has demonstrated that Catalans are capable of effective self-government, and this is the main conclusion of the paper.

Keywords: Catalonia, autonomy, Mancomunitat, catalanism, Regionalist League

JEL kód: H77

BEVEZETÉS

Katalónia sokak számára az elmúlt tíz évben függetlenségi törekvéseivel került a világ érdeklődésének homlokterébe. A kevésbé tájékozottak nem értették a Spanyolországtól való elszakadás hirtelen szándékát. A katalánok saját állam híján alapvetően kisebbségi helyzetben vannak, de nem tekinthetőek szimplán nemzetiségnek, a katalán nem pusztán egy kisebbségi nyelv: a Katalóniában élő katalánok nemzetet alkotnak, nyelvük nyolcszáz éve az írott kultúra nyelve. Katalóniát feszítő ellentmondás, hogy történelmileg és a modernitásban is az Ibériai-félsziget, majd Spanyolország gazdasági centruma, miközben évszázadok óta utóbinak a politikai perifériája. Az önállóság a katalánok régóta, hosszú évszázadok óta meglévő vágya. Bár a középkor óta nincs önálló katalán állam, a katalán történelem sajátossága az önállóság, a függetlenség valamilyen formája, amit sokszor fenyegetett külső veszély, sőt, sokszor el is vezett, és olyankor a közösségi identitásuk is veszélybe, nyomás alá került. A modernitásban több diktatórikus periódust is végig szenvedtek, mindegyik fellépett az önálló katalán nemzeti lét ellen, ám a katalán nemzeti közösség mindig képes volt megőrizni magát, jobbára erőszakmentesen, az erős szolidaritásból és önazonosságtudatból fakadó kitartással.

A 20. században Katalónia a Spanyolországon belüli viszonylagos önállóság valamilyen szintjét háromszor is visszaszerezte magának, az első alkalom a század elején adódott, erről az intermezzónak bizonyul, rövid időszakra a világ keveset tud, míg a '30-as köztársasági éve idején, illetve a Franco-diktatúra bukását követően kiépült, máig érvényben lévő autonómiáról már jóval több az ismeret. A következőkben a tanulmány a politikai katalanizmus kevésbé ismert, első sikerkorszakát eleveníti fel, kimutatva azt, hogy a katalán nemzeti mozgalom erőteljes hagyományokra támaszkodik, és hogy a katalánok először a Mancomunitat révén – majd később több alkalommal is – bebizonyították a gyakorlatban is, hogy képesek a hatékony önkormányzásra.

1. A KATALÁN POLITIKAI NACIONALIZMUS KIBONTAKOZÁSA

1.1. AZ ELSŐ KATALANISTA POLITIKAI PÁRTOK

Katalóniában a sajátos, önálló történelmi fejlődés korán létrehozott egy külön politikai entitást, továbbá sajátos politikai intézményeket, saját nyelvet, kultúrát, irodalmat eredményezett, az érett középkorban Európa egyik legfejlettebb állama és társadalma volt a katalán. A függetlenség, majd később a belső önállóság elvesztése, Spanyolországba való betagozás és kasztíliaizálás ellenére a 19. század, az európai iparosodás és nacionalizmus korszaka Katalóniában is gazdasági modernizációt és kulturális, nyelvi, nemzeti újjászületést indukált,

olyannyira, hogy a század végén Katalónia Spanyolország legdinamikusabban fejlődő része, gazdasági és kulturális centruma lett. A 19. század végére kialakult a modern katalán nemzet, ráadásul a katalánok modern nemzetté válása nem torpant meg a kulturális nacionalizmusnál, hanem a nemzeti szuverenitás vált a fő jelszóvá, vagyis politikai öntudatra ébredésbe, erőteljes politikai nacionalizmusba torkollt, mégpedig széles, osztársadalmi tömegtámogatással.

A 20. század első negyede a jobboldali, polgári katalán nacionalizmus fénykorának tekinthető, és ez a katalanizmus a katalán önrendelkezés szempontjából bizonyos részsikereket is el tudott érni. Ez a néhány évtized ugyanakkor országszerte és Katalóniában egyaránt a politikai, társadalmi radikalizálódás időszaka, lázadásokkal, terrorista merényletekkel, sztrájkokkal, ami végül diktatúrába torkollott.

Az új évszázad szinte azonnal hatalmas áttörést hozott a katalán nemzeti mozgalomban, hiszen 1901-ben a katalanizmus önálló politikai erővé vált, saját politikai párttal az országos politikában is képviselést nyert. Ekkor alakult meg a korszak két legfőbb katalanista figurája, Francesc Cambó és Prat de la Riba vezetésével az első katalán nemzeti párt, a katalanista mérsékelt, konzervatív, monarchista Regionalista Liga (*Lliga Regionalista de Catalunya*), amely összkatalán nemzeti gyűjtőpárttá próbált válni, és a nemzeti tematikát még óvatosan képviselte (ezért a visszafogott névválasztás is). A „Nagy Katalónia egy nagy Spanyolországban” jelszavát hirdető Liga 1923-ig a legfőbb katalán politikai erő maradt, míg a korábbi évek meghatározó mozgalma, a Katalanista Unió kulturális szervezetként működött inkább tovább, a katalanizmus politikai képviselésében elveszítette a szerepét (Sobrequés, 2007; Harris, 2014; Juan, 2010; Balcells, 1996; 2004; Conversi, 1997).

A Ligába tömörülő katalanisták hittek abban, hogy a spanyol nemzeti identitás összebékíthető a katalanizmussal. Ezt Francesc Cambó a következőképpen fogalmazta meg: „Amit mi határozottan akarunk, az az, hogy a spanyolok ne ellenségüként tekintsenek a katalánokra, hogy őket is igazi spanyoloknak tekintsék, hogy egyszer és mindenkorra értsék meg és fogadják el, hogy mi úgy akarunk spanyolok lenni, hogy katalánok maradjunk. [...] hozzá kell szoktatni az embereket ahhoz, hogy a katalanizmust nem mint valami spanyolellenességet értelmezzék, hanem mint a legspanyolabb jelenséget.” (Anderle, 1985, 206)

A gazdasági modernizációt pártoló Regionalista Liga sikerében komoly szerepet játszott, hogy élvezte a katalán ipari, gazdasági elit jelentős részének a támogatását, hiszen az utolsó gyarmatai elvesztését sirató, magába forduló Európától elszigetelődő Spanyolország az ő érdekeiket is sértette, ők úgy látták, hogy Katalónia a központi járom alatt nem tud kibontakozni, ezért nagyobb önállóságot kell neki kivívni (Dowling, 2013).

A 20. századelejeén a katalán nemzeti mozgalom új korszaka kezdődött azzal, hogy politikai képviselők jutottak a spanyol parlamentben. A Regionalista Liga 1901-ben bejutott ugyanis a madridi Cortesbe – a spanyol történelemben elsőként a nemzetiségi-kisnemzeti pártok közül. A Liga katalán képviselői igyekeztek

megjeleníteni az országos politikában is a katalán érdekeket, és az autonómiát igényelték, amit fokozatosan, békés úton kívántak elérni. Ettől kezdve a katalánok már nem elsősorban az országos spanyol pártokon keresztül, hanem saját pártjaikkal vettek részt az ország politikai életében. Ez fontos lépés volt a katalán nacionalizmus megerősödésében, ami már túlmutatott a hagyományos regionalizmuson. A katalánok a központi parlamentben kérték számon az adózásban, az államigazgatásban, és a kultúrpolitikában tapasztalt madridi részrehajlásokat, az egyenlőtlen teherviselést, mely sokkal inkább a nem spanyolajkú perifériákat sújtotta, mint a központi területeket (Anderle, 1985; Fontana, 2014; Termes, 2000).

Amikor 1904-ben XIII. Alfonz királyként először látogatott el Barcelonába, Francesc Cambó az uralkodótól önkormányzatiságot, autonómiát kért. A regionalisták egy része bojkottálta az uralkodói látogatást, majd kiváltak a Ligából és 1906-ban új pártot alapítottak: a republikánus, radikális demokrata profilú Republikánus Nacionalista Központ (*Centre Nacionalista Republicà, CNR*) balközép pozíciót foglalt el (Balcells, 1996; Termes, 2000). A probléma forrása a katalán autonómiacélok elérésének a mikéntjében rejlett, a Liga óvatosabb, mérsékelt politikával, meggyőzéssel, a decentralizálás különböző fázisain át, hosszabb távon vélte reálisan elérhetőnek az önkormányzatot; míg a baloldali, polgári radikális tábor viszont rövid távon, fokozatok nélkül akarta kivívni az autonómiát. Az első baloldali katalán nemzeti pártot több hasonló szervezet létrejötte követte, ezek a kis pártok minimális jelentőségre tettek szert, és az sem segített rajtuk, hogy néhány évvel később egyesültek (*Unió Federal Nacionalista Republicana, UFNR* néven), ám átmeneti sikerek után az egység rövidesen újra felbomlott. Sajátos kísérlet volt később az 1917-ben alapított *Partit Republicà Català*, amely a republikánus föderalizmust úgy próbálta vegyíteni a katalanizmussal, hogy a munkásság érdekeit is becsatornázza. Azonban nem járt sikerrel, befolyása szintén minimális maradt (McRoberts, 2001; Balcells, 1996).

1906-ban jelent meg Prat de la Riba fő munkája, a *La Nacionalitat Catalana*, ami a katalán nacionalizmus klasszikus alapművének számít. Ebben világosan különbséget tett állam és nemzet között, külön nemzetként írt a katalánokról, akikre a nemzeteket alkotó minden szóba jöhető tényező jellemző, akiknek nemzetként joguk van a saját önálló államiságra, és akiknek a haza Katalóniát jelenti és nem Spanyolországot. Ugyanakkor a spanyol államra tekintettel ez nem szuverén, új államként valósulhat meg, hanem más nemzetekkel föderatív szövetségben, egy spanyol föderális, szövetségi államon belül. Katalónia küldetése, hogy az Ibériai Föderáció létrehozásának fő katalizátora legyen. Mivel a nyelvet tartotta a nemzetet formáló tényezők közül a legfontosabbnak, a spanyolországi föderáció nyelvi alapú megszervezését javasolta, amely négy tagállamból állt volna az elképzelései szerint Kasztíliaból (beleértve Asztúriától Andalúziáig az összes spanyolajkú területet), Galíciából, Baszkföldből (Navarrával együtt) és Katalóniából (Valenciával és a Baleár-szigetekkel) (Llobera, 2004; Conversi, 1997; McRoberts, 2001; Balcells, 1996; Anderle, 1985). A teljes függetlenségről a következő volt a véleménye. „Mi katalánok nem vagyunk szeparatisták, és nem is leszünk mindaddig, amíg Katalónia jól érzi magát Spanyol-

ország részeként, míg a kormány és az államigazgatás jól és becsületes elvek szerint működik. Mindaddig, amíg akadályok nélkül fejlődhetünk, féltékenység és bizalmatlanság, felügyelet és megaláztatások nélkül.” (Vidal, 2013, 8)

1906-ban a Regionalista Liga főszereplésével megalakult a Katalán Szolidaritás (Solidaritat Catalana) választási koalíció, amely szinte az összes katalanista politikai erőt, társadalmi mozgalmat átfogta, és a spanyol föderatív államon belüli önálló katalán tagállam megteremtésének igényével lépett fel. A katalanista összefogást, ezt a kvázi egységfrontot egy barcelonai incidens nyomán született egyértelműen katalánellenes kormányzati lépés váltotta ki. 1905 őszén a spanyol hadsereget kifigurázó karikatúra jelent meg a Ligához kötődő egyik barcelonai lapban (az antimilitarizmus a katalanista mozgalom egyik stabil jellemzője volt), amire válaszul „Halál Katalóniára” jelszóval katonatisztek feldúlták, szétverték az újság szerkesztőségét és nyomdáját. Barcelona katonai kormányzója vezette őket, aki erős kézzel akarta megbüntetni a katalánpártiakat. A történekeért elmaradt a jogi felelősségre vonásuk, sőt, helyette Madridban törvényt hoztak, amely az ország egységét, jelképeit, a hadsereg tekintélyét nem tisztelő, azt veszélyeztető bármiféle tevékenységet bűncselekménynek minősítette (McRoberts, 2001; Sobrequés, 2007; Harris, 2014; Juan, 2010; Anderle, 1985; Termes, 2000; Conversi, 1997).

A Katalán Szolidaritás az év végén százezres tömeggyűlést tartott, soha még ennyi embert nem mozgatót meg a katalanizmus ügye, ebből is világosan kiderült, hogy a katalán nacionalizmus tömegmozgalommá nőtte ki magát. Ide csatlakozott a következő évtizedek katalanista kulcsfigurája, Francesc Macià is, aki mérnökként dolgozott a hadseregben, de politikai katalanizmusa elidegenítette a spanyol uniformistól, majd politikai szerepvállalása miatt ott is kellett hagynia a hivatásos katonatiszti pályát (Balcells, 1996).

A Szolidaritás másik kulcsszereplője a republikánus párt volt, amelynek csatlakozása azonban nem volt problémamentes. A katalán főváros legnépszerűbb pártja választút elé érkezett, vagy szakít a Madrid-központú országos párttal, amelynek Katalónián kívül csekély támogatottsága volt, és csatlakozva a csak Katalóniában tevékeny Szolidaritáshoz egyértelműen katalanistává válik, vagy nem lesz köze a katalanizmushoz. A párt katalán vezetői és tagjai a két opció között ingadoztak.

A Szolidaritás az 1907-es helyhatósági választásokon aratta első sikereit, Barcelonában elnyerték a mandátumok többségét, a Regionalista Liga vezetője, Prat de la Riba lett Barcelona önkormányzatának (*Diputació de Barcelona*) a vezetője. Az új városvezetés a katalán nyelvi akadémia továbbfejlesztéseként megalapította a Katalán Tanulmányok Intézetét (*Institut d'Estudis Catalans*), az új tudományos intézmény hivatott befejezni a katalán nyelv írott, standardizált változatának munkáját (Termes, 2000; *Historia de la Generalitat*).

1907-ben országos választásokat is tartottak, és ezen a Szolidaritás még nagyobb arányú győzelmet aratott egész Katalóniában, a több mint 60%-os részvétel mellett a szavazatok 67%-át szerezte meg. A Madrid-központú országos politikai pártok Katalónia történelmében először vereséget szenvedtek, margi-

nalizálódtak. A Szolidaritás Katalónia 44 képviselői helyéből 41 képviselőt küldhetett a madridi parlamentbe, a fele republikánus volt. Saját értékelésük szerint ezzel jelentős lépést tettek a spanyol politika „europaizálása” felé. Ez volt a katalanizmus és a republikanizmus legnagyobb választási győzelme a monarchia idején. Az ország más részein a köztársaságiak korántsem szerepeltek ilyen jól, ezért a monarchikus berendezkedést különösebb veszély nem fenyegette. Mindenesetre ez a választás a katalanizmus történetének egyik fényes mozzanata, mérföldköve volt, megmutatta a katalán nemzeti mozgalom tömegtámogatottságát, illetve az összefogásban rejlő potenciált. A következő években a katalán nacionalisták masszív parlamenti jelenléttel komoly nyomást tudtak gyakorolni a madridi kormányzatra (Balcells, 1996; 2004; Anderle, 1985; Termes 2000).

A látványosan megerősödő katalanizmust az utolsó gyarmatok elvesztése után a félszigetre visszaszoruló spanyol nacionalizmus komoly fenyegetésnek élte meg, annak dacára, hogy Katalónia nem kívánt elszakadni a spanyol államtól. A spanyol politikai, katonai elit azt érezte, hogy miután odalett a külső birodalmi gyűrű, a katalánok veszélybe sodorják a hispán magállam integritását is, belső önállóságuk igényét elfogadhatatlannak, a spanyol nemzetre sértőnek, némelyek egyenesen hazaárulásnak találták.

A katalanisták történelmi jelentőségű sikerét azonban hamar mélyrepülés követte, mert a következő évi barcelonai helyi választáson a Szolidaritás rosszul szerepelt, és ez a republikánusok körében vízválasztónak bizonyult, egy részük otthagya a választási szövetséget. A republikánusoknak a Szolidaritástól elhatárolódó szárnyát az andalúziai származású újságíró, Alejandro Lerroux vezette, aki nyitott a spanyol nacionalizmus, a központosított, egységes spanyol állam irányába, amely egyúttal az antikatalanizmus felé történő elmozdulást is jelentette. Ezzel sok olyan támogatóra tett szert, akiknek korábban sosem jutott volna eszükbe a köztársaságiakra szavazni, és a katalán nacionalisták elleni fellépése jutalmaként Madridtól is pénzügyi segítséget kapott. Ekkor formálódott ki a *lerrouxizmus*, az antikatalanista, antiklerikális, munkáspopulista, demagóg baloldaliság (Balcells, 1996; 2004; Cortázar–Vesga. 2005).

A Lerroux-féle radikálisok forradalmi retorikája és populizmusa gyors, de átmenetinek bizonyuló népszerűséget eredményezett, a katalóniai munkások körében rövid ideig sok támogatóra tettek szert. Ennek köszönhetően 1909 tavaszán megnyerték a helyhatósági választásokat. A Lerroux-jelenség sok katalanistát eljuttatott ahhoz a felismeréshez, hogy kizárólag polgári karakterrel veszélyben a gyűjtőmozgalmi jelleg és az egyre iparosodottabb Katalóniában a munkások integrálására is szükség volna. A katalanizmus alapvetően kezdettől a polgárok mozgalma volt, és ezekben az években is dominánsan az maradt, míg a munkások zöme kimaradt belőle, rájuk a különböző radikális szerveződések csaptak le.

A katalanista pártok hasztalanul igyekeztek nemzeti gyűjtőpártként megjelenni, hogy minél több társadalmi csoportot, érdeket felsorakoztassanak maguk, illetve önkormányzatiságot igénylő törekvéseik mögé. Emiatt centrumpozíciót foglaltak el, legfeljebb némi mérsékelt bal, vagy jobboldalisággal, ám egyre nehe-

zebb volt a politikailag polarizálódó társadalomban ezzel a stratégiával lefedni a politikai spektrumot, sőt, ekkorra ez lehetetlenné is vált.

A republikánusok megosztottsága következtében a Szolidaritás vezető ereje a Regionalista Liga lett. Az a Liga, amely nagy részben Lerroux baloldali katalánellenessége miatt a mérsékelt katalanizmus fő irányát képviselve még inkább elmozdult jobb oldalra, konzervatív irányba. Így a Szolidaritás is konzervatív profilt kapott, a Lerroux-féle baloldaliságtól tartók közül sokan olyanok is kezdték támogatni a szövetséget, akik egyébként nem voltak katalanisták. A katalanizmus jobb és nem túl erős bal oldala kezdett eltávolodni egymástól. A század első néhány éve után a katalán politikai mező tartósan négyosztatúvá vált: egyfelől jelen volt a bal és a jobboldali megosztottság, másfelől a katalán nemzeti és a spanyol nacionalista oldal szembenállása (McRoberts, 2001; Balcells 1996).

1.2. A TRAGIKUS HÉT

Az erőteljesen iparosodott Katalóniában a katalán-spanyol ellentét mellett a bal- és jobboldal közötti konfliktus egyre erőteljesebbé vált, megerősödött a munkásmozgalom, fokozódtak az osztályellentétek. Ennek az első komoly, tömegmértű megnyilvánulása az 1902-ben az anarchisták által vezényelt általános sztrájk volt Barcelonában, amelyet erőszakos zavargások kísértek, az eredménye több halott és több száz letartóztatott lett. A következő húsz évben az ország legiparosodottabb városaként, ahol a legnagyobb volt a munkásság, illetve a szervezett munkásság száma, Barcelona szenvedett a legtöbbet az ilyen jellegű konfliktusoktól, az összes spanyolországi sztrájk negyede itt zajlott le (Dowling, 2013).

A katalóniai munkásmegmozdulások a későbbiekben is olykor csúnyán elfajultak. Ezek közül kiemelkedtek az 1909 nyarán történtek, amikor a feszültségek sosem látott mértékben eszkalálódtak. A marokkói háborús vereség volt a kiváltó ok, ami után a spanyolországi jobboldal készült a visszavágásra és a harcra, a csorba kiköszörülésére buzdított, míg a háborúellenes baloldal tiltakozott. A kormányzat sorozást, a tartalékosok mozgósítását rendelte el, az ezzel szemben kialakuló katalóniai tiltakozás (politikai hovatartozás nélkül Katalóniában szinte mindenki háborúellenes volt) indította el az események tragikus láncolatát.

Az antimilitarista megmozdulások a munkások általános sztrájkjával kezdődtek Barcelonában, majd hamarosan elszabadultak az indulatok, napokig tartó zavargásokba, barikádokkal, utcai harcokkal tarkított erőszakos tombolásba torkoltak. Anarchista akciók, merényletek, gyilkosságok sora tette súlyossá a helyzetet, számos köztisztületben álló személyt öltek meg. Az eseményeknek durva egyházellenes mozzanatai voltak, mert a századfordulótól ezen a téren is polarizálódott a katalán társadalom, miközben vidéken erős maradt a katolikus egyház, a nagyobb városokban terjedő szekularizáció nyomán egyre erősebb lett a baloldalon az antiklerikalizmus. A kontrollt veszítő tömeg felgyújtott, lerombolt 70 egyházi épületet (templomot, egyházi iskolát, kolostort).

A spanyol állam vezetői ostromállapotot hirdettek Katalóniában és fegyveresen verték le a munkásokat. A jobboldali katalanisták ebben a helyzetben az utcai erőszakot erőteljes rendőri-katonai fellépéssel megfékező, rendteremtő madridi kormányzatot támogatták. A katalán történelmi emlékezetbe „Tragikus Hét” (*Setmana Tràgica*) néven vonult be az incidens. A véres atrocitások mintegy 100 halottal jártak, a zavargások lezárulása után a kétezer letartóztatott közül a katonai bíróság öt anarchista hangadót halálra ítélt, a kivégzések Európa-szerte tiltakozásokat váltottak ki (Termes, 2000; McRoberts, 2001; Vilar, 1984; Fradera, 2009; Conversi, 1997; Balcells, 1996; Segura, 2013).

A *Setmana Tràgica* elsősorban az anarchoszindikalizmus akciója volt, amire azután rátelepedtek az erőszakos akciókat alkalmazó egyéb radikális anarchista csoportok. Katalóniában ugyanis a 20. század elején az előbbi irányzat vált a munkásmozgalom legerősebb szárnyává, egészen Franco diktatúrájáig. A „klaszszikus”, „tisztá” anarchizmus az országon belül szintén Katalóniában dominált, bár támogatói köre egyre szűkülte. Merényleteikkel azonban így is kellő hatást gyakoroltak. S nem csak Katalóniában voltak aktívak, 1906-ban megpróbálták meggyilkolni az uralkodót, XIII. Alfonzot is, de nem jártak sikerrel, viszont a későbbiekben két spanyol miniszterelnököt sikerült meggyilkolniuk (Cortázar-Vesga, 2005).

Az anarchizmus szervezettebb és békésebb változata, az anarchoszindikalizmus egyre népszerűbb lett. A fő eszközként az általános forradalmi sztrájkjal operáló irányzat az országban először Katalóniában jelent meg, és főként itt lett erős. A különböző kisebb csoportokat összefogó szervezetük 1907-ben Munkásszolidaritás néven jött létre (*Solidaridad Obrera*, a Katalán Szolidaritás nevének a mintájára), amely a munkások összefogását hirdette, és a katalán nemzeti erővel nem állt semmiféle kapcsolatban. Az anarchoszindikalisták országos szerve, a Nemzeti Munkászövetség (*Confederación Nacional del Trabajo*, CNT) 1910-ben alakult meg és rövidesen Spanyolország legnagyobb szakszervezetévé nőtte ki magát, a '10-es évek végén több mint 600 ezer tagot számlált. A szervezet súlypontja továbbra is Katalóniában volt, tagjainak zöme innen verbuválódott. A katalán súlypontú spanyol anarchizmus lett a világtörténelem legerősebb anarchista mozgalma. A munkásmozgalom másik meghatározó spanyolországi irányzata, a spanyol szocialista párt, a PSOE nemzeti ügyekben összspanyol felfogást képviselt, a kisnemzeti mozgalmakat idejémtúltnak tekintették, részben ezért, részben más okok miatt szervezettségük és népszerűségük Katalóniában meg sem közelítette az anarchistákét (Sobrequés, 2007; Anderle, 1985; Balcells, 1996; Dowling, 2013).

A Tragikus Hét egész Katalóniát, sőt, egész Spanyolországot megrázta. Ez a néhány napos eseménysorozat kíméletlenül rávilágított két rendkívül mély társadalmi, politikai törésvonalra, amely megosztotta a katalóniai és a spanyolországi népeiséget. Az egyik a katalán kérdés, a katalán-spanyol ellentét, a másik pedig a munkáskérdés, azon belül munkásmozgalmi eszmék szélsőséges, radikális változatainak az elterjedése. XIII. Alfonz idején az ország legproblémásabb tartománya lett Katalónia, a munkások anarchista mozgalma és a polgárok, értelmiségiek katalanizmusa állandó feszültséget okozott.

A Tragikus Hétnek komoly következményei lettek a katalóniai politikai életben. A Solidaritat nem tudott egyben maradni, a Regionalista Liga, a republikánusok és a kisebb katalanista pártok útja szétvált, szervezett együttműködésük megszűnt. A katalánok ilyen széles politikai összefogására egészen az 1970-es évekig nem került újra sor. Az önkormányzás, az autonómia igénye azonban nem csökkent. Az 1910-es parlamenti választásokat a republikánusok nyerték Katalóniában, de messze nem szerepeltek ilyen jól az országban másutt, így ellenzékben maradtak. A Regionalista Liga tartósan a katalanizmus domináns, vezető ereje maradt, míg a polgári katalanista baloldal támogatottsága csekély szintet ért el.

Lerroux radikális pártja a Tragikus Héten elveszítette népszerűségét, a számára különösen kényes helyzetben passzív maradt, forradalmi munkáspopulizmusa így hiteltelenné vált, a munkások zöme inkább az anarchoszindikalizmus, kis része a katalanista baloldal támogatója lett. A következő választáson csúnyán lezerepelt, és hiába próbált új pártot alakítva (Radikális Köztársaságpárt, *Partido Republicano Radical*) megújulni, a hanyatlást nem tudta megállítani. A következő években nem túl jelentős ellenzéki erőként színesítette a politikai palettát. Ez a baloldali, sajátosan republikánus, populista, markánsan katalánellenes politikai erő a továbbiakban alapvetően a Katalóniába az ország többi részéből áttelepült spanyol nemzetiségűekre támaszkodott, de baloldalisága hozott némi támogatást a katalán ipari munkások köréből is. A „lerrouxizmus” kifejezését Katalóniában azóta is előszeretettel használják a katalánellenes demagógiára (Balcells, 1996).

2. A FÉLAUTONÓMIA ÉVTIZEDE A MONARCHIA VÁLSÁGÁNAK IDEJÉN: A MANCOMUNITAT

2.1. A MANCOMUNITAT TEVÉKENYSÉGE

A Tragikus Hétnek lett egy mindenképpen pozitív következménye is, a madridi kormányzatot arra készítette, hogy érdemben foglalkozzon a katalán kérdéssel. Ebbe az irányba hatott a központi parlamentben helyet foglaló népes katalanista politikai képviselőlet kitartó nyomásgyakorlása is, akiket még aktívabb munkára ösztönzött az ír Home Rule mozgalom hatása is. A két tényező eredményeként az 1910-es évek elején nagy vitában elfogadták a decentralizációs törvényt, amely lehetővé tette a provinciák társulását. A provinciák összefogását lehetővé tevő törvény az ország minden régiójára vonatkozott, de egyedül Katalónia közigazgatási egységei éltek a lehetőséggel. A spanyol állam azért is juttathatta némi adminisztratív önállósághoz Katalóniát, mert így részben ki lehetett elégíteni a katalán nemzeti aspirációkat, miközben azt remélték, hogy a korlátozott önkormányzatiság segítségével Katalónia leveszi a terhet a központi kormányzatról és kezelni tudja majd a helyi társadalmi feszültségeket.

A négy katalán provincia (Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona) azonnal kihasználta a lehetőséget és a Regionalista Liga vezetésével 1914 áprilisában *Mancomunitat*

de Catalunya néven megalapították közös irányító szervüket. Élére a párt elnöke, Prat de La Riba került, 1917. augusztusi halála után utóda (a civilben építész) Josep Puig i Cadafalch szintén a Ligából került ki (Historia de la Generalitat; Balcells, 1996). Utóbbi példája sokadszorra mutatta meg, hogy a művészek körében a hazafiság gyakran politikai cselekvésre is sarkallt, a szellemi-kulturális elit számos tagja volt politikailag is aktív, vett részt katalán politikai mozgalmakban, pártokban.

A Mancomunitat a négy provincia tanácsainak föderációja volt, pusztán adminisztratív hatásköröket birtokolt és politikai hatalommal nem bírt, legfeljebb félautonómiának lehet minősíteni (Domonkos, 2012; Puigjaner, 1995; Sípós, 1993). Mégis óriási politikai jelentőségre tett szert, hiszen 1714 után, a katalán belső önállóság eltiprását követően pontosan 200 évvel Katalónia egységét és identitását jelképezte, jelenítette meg, mégpedig a spanyol állam által is elismerten. Létrejötté történelmi fontosságú. (A Mancomunitatról ehhez képest érdekes módon sem Cortázar-Vesga, sem Vilar nem tesz említést.) Prat de La Riba is erről beszélt a beiktatási beszédében: „A Mancomunitat lezár egy korszakot, ami kétszáz éve Barcelona elestével és a Nueva Planta dekrétummal kezdődött és holnaptól elindít egy újat.” (Harris, 2014, 194) A négy provincia képviselőit tömörítő 96 fős közgyűlésnek, és a provinciánként két-két taggal működő, nyolcfős tanácsának (valamiféle kormányának) a hivatalos nyelve a katalán lett, és ezzel a nyelv megtette az első lépést a hivatalos státus elnyerése felé. A Mancomunitat szervei természetesen Barcelonában működtek, hiszen a főváros valójában Katalónia és a katalanizmus központja, szíve volt (a katalánok kifejezésével feje és otthona, *cap i casal*).

A Mancomunitatnak nem sok hatásköre volt, de jelentőségét fokozta katalanista vezetőinek elhivatottsága. Egyfelől a kultúra, az oktatás, a kommunikáció és az egészségügy területén volt aktív. Szakiskolai rendszert hozott létre, tudományos, kulturális és egyéb intézményeket alapított (pl. Katalán Meteorológiai Szolgálat, Földrajzi Intézet, Katalán Nemzeti Könyvtár – *Biblioteca Nacional de Catalunya* - és közkönyvtárak hálózata). A testület támogatta a katalán műemlékek, történelmi és kulturális örökség védelmét, illetve az akkoriban kibontakozó, modernizmushoz hasonlóan katalanista és egyben európeér *noucentisme* művészeti, kulturális irányzatát. (A „20. századizmus” 1906-1923 között volt aktív.) Szűkös eszköztárával ösztönözte az írott katalán nyelv használatának elterjedését, katalán nyelvű kulturális, tudományos művek és újságok, napilapok kiadását (Termes, 2000; McRoberts, 2001; Conversi, 1997). Ezen a téren bőven akadt pótolnivaló, az írott sajtó példáján érzékeltetve: Barcelonában tizennégy spanyol nyelvű lap jelent meg ekkoriban, szemben a két katalán nyelvűvel, utóbbiak mindössze az összes eladott példányszám 5%-át adták. A Mancomunitat együttműködött a katalanista egyházi vezetőkkel, támogatta azt a törekvésüket, hogy az egyház teljesen térjen át a katalán nyelvűségre, illetve 1919-ben anyagilag is segítette a *Fundació Bíblica Catalana* (Katalán Biblia Alapítvány) létrehozását (Balcells, 1996; 2004; Dowling, 2013; Juan, 2010; Hargreaves, 2000; Harsányi, 2006).

A Mancomunitat tevékenységétől felbuzdulva egyre több katalán értelmiségi vett részt a katalán nyelv és kultúra felvirágoztatásában. Kiemelkedő közülük a nyelvész,

Pompeu Fabra i Poch munkássága, akinek a vezetésével a Katalán Tanulmányok Intézetében bő tíz év alatt fejeződött be a katalán nyelv modernizálása és standardizálása. Pompeu Fabra 1918-ban tette közzé a katalán nyelvtant összegző, rendszerező munkáját. Érdekesség, hogy a nemzetközi tudományos közvélemény csak ezt követően, egészen pontosan a '20-as évek második felében ismerte el a katalánt önálló nyelvként, addig a dél-franciaországi provanszál (okszitán) nyelvjárásának tartották (McRoberts, 2001; Fradera, 2009; Berta, 2018).

A Mancomunitat másfelől a modernizációt próbálta ösztönözni, elősegítette a további iparosodást, fejlesztette az infrastruktúrát, a közlekedést, a közutakat, a telefonhálózatot, a vidék villamosítását, szorgalmazta a nyitást Európa felé. Ez a törekvés is teljesen indokoltnak tekinthető, hiszen miközben Katalónia volt az ország ipari központja, az állam infrastrukturális beruházásaiból továbbra is nagyon kevés jutott ide. A Mancomunitat a provinciák szűkös forrásaiból próbálta a hiányosságokat pótolni. Anyagi mozgástere azonban rendkívül szűkös volt, Barcelona városi tanácsának a költségvetése kétszer akkora volt, mint az egész Katalóniában illetékes testületnek. Ebben az időszakban Katalónia gazdaságilag prosperáló időszakot ért meg, részben annak köszönhetően, hogy Spanyolország semlegesként kimaradt az első világháborúból, ami 1917-ig az egész ország gazdaságát megóvta a súlyosabb kataklizmáktól. (Nem minden katalán hagyta ki a világháborút, sok száz katalán önkéntes harcolt a francia hadseregben, részben azért, hogy a nemzetközi közösség előtt megjelentsék a katalán identitást.) (Creus, 2013; Strubell, 2011; Sobrequés, 2007; Castro, 2013; Conversi, 1997; Balcells, 1996; Fontana, 2014; Segura, 2013).

Összességében a Mancomunitat lökést és optimizmust adott Katalóniának, miközben Spanyolország még mindig a birodalmi álmait siratta, magába zárkózott, hanyatlása sok tekintetben felgyorsult. A katalán nyelv és kultúra újabb virágzó korszakát élte meg.

2.2. ORSZÁGOS SZINTŰ KATALÁN POLITIKAI KEZDEMÉNYEZÉSEK

A Regionalista Liga ezzel párhuzamosan az országos politikáról sem feledkezett el, illetve tovább törekedett Madridban a katalán érdekérvényesítésre. A korlátozott katalóniai önkormányzás eredményeire alapozva 1916-ban megpróbált intenzívebben bekapcsolódni az országos politikai ügyekbe, ennek indításként manifesztumot adott közre „Katalóniáért és a Spanyolország nagyságáért” címen (*Per Catalunya i l'Espanya Gran*), amelyben a rosszul működő spanyol állam reformjáért és modernizációjáért szállt síkra. Egy év múlva ennek érdekében parlamenti képviselők részvételével egy alternatív testületet hozott létre, az *Assemblea de Parlamentaris* (Képviselők Gyűlése) meg akarta újítani a korrump spanyol politikai intézményrendszert. A Liga továbbá terjeszkedésbe kezdett a szomszédos, katalán nyelvű tartományokban, helyi pártszervezeteket hozott létre Valenciában és Mallorcán. Ez utóbbi kísérlet nem ért el számottevő eredményt. Az ország politikai

irányításába viszont sikerült bekapcsolódni. A kormányon lévő spanyol konzervatívokkal ápolt jó kapcsolatának köszönhetően 1918-ban a spanyol kormány közmunkaügyi minisztere egyik vezető politikusuk, Francesc Cambó lett, aki be akarta hozni a katalán infrastrukturális lemaradásokat, az infrastruktúra-fejlesztés irányítását decentralizálni próbálta, leosztva azt a provinciáknak, katalán esetben a Mancomunitatnak, ám a kormány tagjai leszavazták. A kormányba bekerülése azért is nagy szó, mert a 20. század első harminc évében Spanyolország 182 miniszteréből csupán 13 volt katalán (Balcells, 1996; 2004; Dowling, 2013; Llobera, 2004; Termes, 2000).

A világháború után a katalán nacionalisták a wilsoni 14 ponttól, pontosabban a nemzetek önrendelkezésének elvére alapozó békerendezési tervtől fellelkesülve abban reménykedtek, hogy a győztes antant hatalmak a nemzetiségek helyzetét egész Európában megnyugtatóan javítani fogják. A katalanista csoportok saját törekvéseik legitimálását látták a wilsoni politikában, hitték, hogy ezúttal Katalónia valódi önállósághoz juthat. A lelkesedés az egész katalán társadalmat áthatotta. Ebből az indíttatásból a Mancomunitat elfogadott egy dokumentumot (*Missatge i bases de l'autonomia*) a vágyott belső önrendelkezés, a teljes autonómia alapelemeiről, ami után a katalán képviselők 1918 végén Katalónia autonómiájáról szóló, 34 cikkből álló statútum-tervezetet nyújtottak be a spanyol parlamentnek. Ezt azonban a többségi nemzet honatyái – egyetértésben a kormánnyal – határozottan visszautasították. Mint ahogy azt a javaslatot is, hogy az autonómia létrehozásáról katalóniai népszavazás döntsön. A parlamenti vitában a spanyol politikusok a katalán álláspontot képviselő Cambónak a szemére vetették, hogy egyszerre akar Katalónia Simon Bolívarja és Spanyolország Bismarckja lenni, ami lehetetlen, választania kell a két szerep közül. A spanyol politikai elit elutasító reakciója rímelt a spanyolországi közhangulatra, szerte az országban felháborodással fogadták a katalán autonómiaigényt (Historia de la Generalitat; McRoberts, 2001; Anderle, 1985; Balcells, 1996).

Cambó és számos katalán politikus társa csalódottan konstataálta, hogy a spanyol központi állami szerveken keresztül, akár országos nagypolitikai pozícióba kerülve sem lehet érdemben javítani a katalánok helyzetén. A kudarc radikalizálta a katalanisták egy részét, azt szűrték le a történetekből, hogy a központosított spanyol államon belül képtelenség elérni Katalónia kiterjedt önkormányzását, és a katalán érdekeket csak a spanyol állammal szemben lehet érvényesíteni. Ösztönözte őket az ír példa, az írek függetlenségi mozgalmának az eredményei az 1916-os Húsvéti felkelést követően. A katalán nacionalizmus radikalizálódásával megerősödtek a baloldali, köztársaságpárti irányzatok. 1922-ben Francesc Macià vezetésével megalakították a függetlenségi, szeparatista *Estat Català* (Katalán Állam) mozgalmat, amely ötvözte a nacionalizmust és a társadalmi radikalizmust, és az önálló katalán köztársaságot szándékozta létrehozni a föderalizált, demokratikus, köztársasági Spanyolország tagállamaként. Ugyanabban az évben a Regionalista Ligából kiváló csoport, beleértve számos meghatározó politikust, értelmiségit, megalapította az *Acció Catalana* (Katalán Akció)

nevű liberális katalanista pártot. A két friss radikális katalanista szervezet azonban komoly támogatottságra tett szert, utóbbi 1923-ban megnyerte Katalóniában a választásokat, míg a Regionalista Liga mérsékelt politikája vesztett a népszerűségéből, a katalanista mozgalmon belüli dominanciája végleg elveszett (Creus, 2013; Termes, 2000; Conversi, 1997; Anderle, 1992; Balcells, 1996).

A katalán nemzeti mozgalom ekkor lett igazán tömegtámogatott, utcai tüntetéseken, tömeggyűléseken követelték az autonómiát. Radikalizálódtak a megnyilvánulási formái is, spanyol zászlókat gyűjtöttek fel rendszeresen, az egyetemen illegálisan katalánul kezdtek oktatni. Ugyanakkor a katalán politikai erők között folyamatossá vált a széles körű egyeztetés katalán össznemzeti ügyekben. A katalanista baloldal bekapcsolódott a Mancomunitat munkájába, 1919 elején szinte az összes katalóniai település (több mint ezer) vezetői egyeztettek a spanyol kormánnyal szemben képviselt politikáról.

Sőt, a katalán nacionalisták nyitottak a többi kisnemzet, a baszk és gallego nemzeti erők felé is. A kapcsolatfelvételtől 1923-ban valamiféle szövetség is kialakult, amikor az Acció Catalana kezdeményezésére a két új radikális katalanista párt megállapodott két baszk és két galíciai párttal az együttműködésről. Konkrét kooperációra nem került közöttük sor, mert az események közbeszóltak, de így is nagy jelentőségűnek tekinthető ez a fejlemény, hiszen először fordult elő, hogy a kisebbségben lévő három spanyolországi náció nemzeti erői próbálták együttműködni egymással, ami a spanyol kormányzatot kellően meg is rémítette (Anderle, 1985; Balcells, 1996).

2.3. KÁOSZBÓL DIKTATÚRA (1917–1923)

A Mancomunitat és a katalanista polgári erők tevékenységét az országban eközben eluralkodó zűrzavar nagymértékben megnehezítette. A katalanista radikalizálódás ugyanis csak egyike volt a spanyol monarchikus államot ebben az időben ért kihívásoknak. 1898 kulcsváltása után a hanyatló rendszer ugyan még húsz végig kitartott, pedig egyre több társadalmi és politikai probléma feszítette, de az első világháború következtében kialakult gazdasági gondok már végleg felbomlasztották (hiába maradt az ország semleges, a világháború gazdasági következményei 1917-ben begyűrűztek). Spanyolországban, és azon belül Katalóniában a társadalmi és politikai feszültségek sora eszkalálódott, társadalmi csoportok radikalizálódtak, 1917 és 1923 között eluralkodott a káosz és a zűrzavar. Ez a politikai válságok, a zavargások időszaka volt.

1917-től a fokozódó gazdasági gondok következtében a szocialista és anarchoszindikalista szakszervezet összefogását követően egyre több sztrájk söpört végig az országon, és elsősorban annak ipari centrumában, Katalóniában alakult aggasztóan a helyzet. 1919-ben például a helyi sztrájkok miatt két hónapra lebént a katalán ipar. Elindult egy lefelé húzó spirál, a gazdasági krízis sztrájkokat okozott, az osztályharc fokozódása növelte a gazdasági problémákat. A katalán ipar pénzügyi hinterlandja is megrendült, 1920-ban összeomlott az egyik legjelentősebb

katalán bank, a *Banco de Barcelona*. Komoly krízis kezdett kibontakozni (Dowling, 2013). Az állandó sztrájkokra válaszul ideiglenes vállalatbezárások, tömeges elbocsátások következtek. A munkások és a munkaadók közötti viszony ezt követően teljesen elmérgesedett, kezelhetetlenné vált, elszabadultak az indulatok, elharapódzott az erőszak. A szakszervezeti harcot az oroszországi bolsevik hatalomátvételtől is feltűzelve erőszakos anarchista akciók, fegyveres terrorista merényletek váltották fel Katalóniában, amire hasonlóan erőszakos választ adtak a munkaadók szövetsége által felbérelt fegyveres csoportok. Bandáik ellenmerényleteket hajtottak végre, kölcsönösen dúlt a pistolerismo. 1920 és 1923 között több száz ilyen támadásra került sor vállalkozók-tőkésék, rendőrök, polgárőrök, illetve szakszervezeti, anarchista vezetők és egyszerű munkások ellen, nem egy halálos áldozattal is járt. Katalóniában a mindennapossá váló tömegsztrájkok, az erőszakos merényletek, a politikai bérgyilkosságok, az anarchista megmozdulások következtében szinte polgárháború dúlt. Ezekben az években Barcelonában több ilyen típusú incidens történt, mint az ezen a téren legtöbb gonddal küzdő másik öt spanyol városban együttvéve, pedig (az egész országban egymást érték a zavargások), a katalán főváros volt Európa legkevésbé biztonságos, legveszélyesebb települése (Sobrequés, 2007; Termes, 2000; Juan, 2010; Cortázar–Vesga, 2005; Vilar, 1984).

A munkásmegmozdulásokhoz a katalanista erők ambivalensen viszonyultak, a Regionalista Liga elítélte az erőszakos megnyilvánulásokat, a törvényesség és a rend felbomlasztása miatt. A radikális, liberális pártok ellenben bizonyos fokig rokonszenveztek az anarchistákkal, a Katalán Akció egyik politikusa, a jogász Lluís Companys például jogi védelmet nyújtott a CNT aktivistáinak (Dowling, 2013).

A zűrzavart a madridi kormány képtelen volt megfékezni, tehetetlenségében hiába vezette be a hadiállapotot, a helyzet csak tovább romlott. A politikai válság, a káosz 1921-ben érte el a mélypontját, a zavargások kiterjedtek az egész országra és az anarchisták a spanyol miniszterelnököt is meggyilkolták. A következő két évben sem javult a helyzet, sőt, a társadalmi, politikai feszültségeket a marokkói válság elhúzódása, az ottani 1922-es katasztrofális katonai vereség még tovább fokozta. 1923-ban több mint 800 politikai merényletet követek el az országban, őszig Barcelonában és környékén mintegy 1 500 sztrájk, tüntetés, zavargás, terrorakció történt. A spanyol állam a szétesés szélére került (Anderle, 1992).

Miután XIII. Alfonz nem látott más kiutat, mint hogy egy tekintélyes tábornok vezetésével katonai hatalomátvétellel tegyen rendet az országban, Katalónia katonai kormányzóját kérték fel a küldetés teljesítésére. Így vetett véget az egyre nagyobb politikai-társadalmi zűrzavarnak 1923 őszén Miguel Primo de Rivera tábornok, aki az uralkodó és a jobboldal támogatásával államcsínynyel megragadta a hatalmat és katonai diktatúrát vezetett be Spanyolországban. Rendszere rendkívüli állapotot hirdetett, betiltotta a politikai pártokat, felszámolta a parlamentáris, alkotmányos berendezkedést, eltörölte a polgári szabadságjogokat, törvényerejű rendeletekkel kormányzott, a provinciák katonai irányítás alá kerültek, a munkásokat fasiszta ihletésű korporatív szervezetekbe kényszerítette, sok ellenzéki száműzetésbe kényszerült. Némileg Mussolini friss

olaszországi példája nyomán tehát a forradalmi helyzetet preventív módon diktatúrával kezelték, megerősítve a monarchiát.

A diktatúra ékesen megmutatta, hogy a 20. század első felében a spanyol társadalomban eluralkodott a militarizmus, a spanyol nacionalizmus fő támaszává még inkább a hadsereg lépett elő, aminek már megvoltak a múlt századi előzményei. A spanyol államnak a perifériák kismemzeteinek erősödő nacionalizmusa és az alacsony státusú társadalmi rétegek lázongásai ellen nem volt más hathatós védelmi eszköze. Az 1917 óta mélyülő zűrzavar, az erőszakos incidensek sora a kezére játszott a hadseregeknek, amely egyre hajlamosabbá vált arra, hogy beavatkozzon a hatalmi kérdésekbe. A hadsereg azonban nem tisztelte a parlamentarizmust, a demokráciát, és radikális nézetei voltak a haza egységéről és annak ellenségeiről.

A katalán nagypolgárság, maga a Regionalista Liga, kiváltképpen annak vezetője, *Puig i Cadafalch* kezdetben támogatta az új rendszert. Korábról jól ismerték és viszonylag jó kapcsolatot ápoltak a tábornokkal, azt várták tőle, hogy a kaotikus állapotok után végre rendet, biztonságot és nyugalmat teremtsen. A diktátor ezt kétségtelenül megtette, véget ért a sztrájkok, a tömegmegmozdulások, a merényletek, betiltotta az anarchista szervezeteket (így járt a CNT is), vezetőit börtönbe záratta. Ráadásul megoldotta, pacifikálta a Marokkó-kérdést is. Azonban ezzel párhuzamosan letört minden decentralizációs törekvést, minden ilyet szeparatizmusnak tekintett. Az új hatalom első kiáltványa a három fő veszélyként a kommunizmust, a terrorizmust és a szeparatizmust sorolta fel (Balcells, 1996; Segura, 2013; Termes, 2000).

Atábornoka korábbiaknál is erősebben központosított rezsime hozott létre, amely intenzív spanyolosításba is kezdett, a rend ugyanis az ő értelmezésében centralizált spanyol rendet jelentett. Nacionalizmusa értelemszerűen katalán- és baszkellenességet jelentett. Néhány nappal a hatalomra jutása után a tábornok már a katalánok és nyelvük ellen hozott rendelkezéseket, diktatúrája a katalánság minden megnyilvánulását figyelte és üldözte, erőteljesebben és keményebben lépett fel ellene, mint a munkásmozgalom ellen. Betiltotta a katalán nemzeti jelképeket (például a zászlót, a himnuszt, a Diada napi ünnepi megemlékezést), a katalán nyelv közeleti, hivatalos használatát, kitiltotta a nyelvet az egyházi szertartásokból, száműzte az utcákról a katalán nyelvű feliratokat, utcaneveket. A nyelv visszaszorult a magánszférába. A diktatúra betiltotta továbbá a nemzeti, nemzetiségi szerveződések, így a katalán politikai pártokat, intézményeket, számos más szervezetet (mintegy 150 különféle, túlságosan patriotának értékelt katalán organizációt, többek között a híres kórus, az Orfeo Catalá is ilyennek minősült), vezetőiket sok esetben letartóztatták. Előbb ellehetetlenítette, majd 1925-ben felszámolta a Mancomunitatot, és annak szinte az összes intézkedését eltörölte. Az uralkodó, XIII. Alfonz is betársult mellé, aki nyilvánosan szót emelt a katalanista mozgalmakkal és a katalán nyelv használatával szemben. A Rivera-diktatúra tovább fokozta a régió kifosztását is, 1926-ban az országban összesen beszedett adó 30%-át Katalónia fizette be (Sobrequés, 2007; Juan, 2010; Conversi, 1997; Creus, 2013).

A katalanista politikai erők a puccs után néhány hónapig még hittek az új rendszerben, reménykedtek a kismemzeteket sújtó intézkedések ideiglenességében, abban, hogy a rendteremtés után ezeket a rendelkezéseket visszavonják, és lépéseket lehet tenni az autonómia megteremtésének irányába. Nem voltak ezzel egyedül, 1923-ban aragón, valenciai, baszkföldi autonómia-tervezetek, igények születtek. Az év végére ébredtek rá arra, hogy várapozásaikkal illúziókat kergettek, hiszen a kismemzeti mozgalmak és identitások elleni kemény fellépés tartós eleme a rezsimnek, és teljesen kiábrándultak Rivera rendszeréből (Anderle, 1985).

3. KÖZVETLEN UTÓHATÁSOK

A katalán nacionalisták egy része a diktatúra hatására radikalizálódott. A franciaországi száműzetésbe vonuló Macià által vezetett radikális katalanisták aktív ellenállásba is kezdtek, fegyveres csoportokat szerveztek, akcióik azonban meghiúsultak. Leghíresebb próbálkozásuk a Prats de Molló összeesküvés volt 1926 őszén, az Estat Catalá 500 fegyverrel próbálta volna meg átvenni a hatalmat, de gerillaakciójuk csúnyán elvetélt, a csapatot már a francia-katalán határ előtt lekapcsolták. Kiáltványuk, amely így semmilyen hatást sem érhetett el, így szólt: „A független Katalán Köztársaság létrehozását akarjuk, amely képes arra, hogy megállja a helyét, és jobban éljen Spanyolország nélkül, mint ahogy ma él.” (Anderle, 1985) A párizsi nyilvános bírósági tárgyalást Macià ügyesen a spanyol diktatúra bűneinek a leplezésére használta, nimbusza, népszerűsége ekkor jelentősen megnőtt, nemzeti hős vált belőle. Az általa választott utat, az erőszakos szeparatizmust ugyanakkor Katalóniában nagyon kevesen támogatták. 1928-ban Macià más emigránsokkal együtt már nevében is egyértelműen szeparatista pártot alapított (Katalán Forradalmi Szeparatista Párt, *Partit Separatista Revolucionari de Catalunya*), a havanai szeparatista „csúcson” létrehozott új szervezet elfogadta Katalónia ideiglenes alkotmányát, amely szerint a katalán állam és Spanyolország konföderációban kapcsolódna egymáshoz, de Katalóniának joga volna a külső önrendelkezéshez, a teljes függetlenséghez. Ekkor alkották meg a katalán függetlenségi lobogót, a hagyományos katalán nemzeti zászlót kiegészítve a kék háromszögben elhelyezkedő fehér csillaggal (Sobrequeés, 2007; Balcells, 1996; Conversi, 1997; Harris, 2014; McRoberts, 2001; Dowling, 2013).

Az évtized végére Spanyolországban már szinte minden társadalmi csoport szembe fordult a diktatúrával. A kibontakozó gazdasági világválság még tovább fokozta a rendszer gondjait. Primo de Rivera hatalma ellehetetlenült, 1930 januárjában önként lemondott és átadta a hatalmat. Utódja, Dámaso Berenguer tábornok helyreállította az alkotmányosságot, de egy éves uralma nem tudta megerősíteni a monarchiát, nem teremtett társadalmi nyugalmat és rendet. A spanyol társadalom nem kért többé a diktatúrával sokáig azonosuló uralkodóból, illetve a monarchikus államformából sem. A diktatúra bukása a királyság bukásához vezetett. Az ország perifériaként kezelt területei pedig nem kértek többé a centralizált államszerkezetből, a Madrid-központú unitárius állam is megbukott. A diktatúra következményeként

országszerte erősödő radikalizmus Katalóniában duplán jelentkezett, radikalizálódott a nacionalista, katalanista polgárság és a munkásmozgalom is. A spanyolosító diktatúra évei a katalánok zömének megváltoztatták politikai értékrendjét, preferenciáit. Szinte mindenki és szinte minden katalán nemzeti szervezet köztársaságpárti lett, és a többség egyben a baloldal felé húzott (Sobrequés, 2007; Juan, 2010).

A társadalom többsége országszerte köztársaságot akart, és ez nem sokkal később be is következett. Ez már azonban egy másik történet.

IRODALOMJEGYZÉK

- Anderle Á. (1985) *Megosztott Hispánia*. Kossuth, Budapest.
- Anderle Á. (1992) *Spanyolország története*. Móra, Budapest.
- Balcells, A. (1996) *Catalan Nationalism: Past and Present*. Macmillan, London.
- Balcells, A. (2004) *Breve historia del nacionalismo catalán*. Alianza Editorial, Madrid.
- Berta T. (2018) Nyelv és identitás: a katalán esete. *Szépirodalmi Figyelő*, 1, 45–54.
- Castro, L. (ed.) (2013) *What's up with Catalonia?* Catalonia Press, Ashfield.
- Creus, J. (ed.) (2013) *Catalonia Calling - What the world has to know*. Sapiens, Barcelona.
- Conversi, D. (1997) *The Basques, the Catalans and Spain*. Hurst & Company, London.
- Cortazar, F. G. de-Vesga, J. M. G. (2005) *Spanyolország története*. Osiris, Budapest.
- Domonkos E. (2012) *Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés: a katalán regionális autonómia és tapasztalatai*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest.
- Dowling, A. (2013) *Catalonia since the Spanish Civil War - Reconstructing the Nation*. Sussex Academic Press, Brighton.
- Fontana, J. (2014) *La formacio d'una identitat. Una història de Catalunya*. Eumo Editorial SAU, Vic.
- Fradera, J. M. (2009) *La Pàtria dels Catalans: història, política, cultura*. La Magrana. Barcelona.
- Hargreaves, J. (2000) *Freedom for Catalonia? Catalan Nationalism, Spanish Identity and the Barcelona Olympic Games*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Harris, S. (2014) *Catalonia is not Spain. A Historical Perspective*. 4Catsbooks, Barcelona.
- Harsányi I. (2006) *Spanyol dilemmák - spanyol megoldások a 19-20. század útvesztőiben*. Pannónia Könyvek, Pécs.
- *Historia de la Generalitat de Catalunya*. <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia>
- Juan, X. de (ed.) (2010) *The History of Catalonia*. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona.
- Llobera, J. R. (2004) *Foundations of National Identity - From Catalonia to Europe*. Berghahn Books, New York-Oxford.

- McRoberts, K. (2001) *Catalonia - Nation Building without a State*. Oxford University Press, Oxford.
- Puigjaner, J-M. (1995) *Everything about Catalonia*. Generalitat, Barcelona.
- Segura, A. (2013) *Crònica del Catalanisme. De l'autonomia a la independència*. Angle Editorial. Barcelona.
- Sipos K. (1993) *A regionalizmus történeti és jogi aspektusai*. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest.
- Sobrequés i Callicó, J. (2007) *History of Catalonia*. Editorial Base, Barcelona.
- Strubell, T. (2011) *What Catalans Want - „Could Catalonia become Europe's next State?* Catalonia Press, Ashfield.
- Termes, J (2000) *Història del Catalanisme fins al 1923*. Pàrtic, Barcelona.
- Vidal-Folch, X. (2013) *Cataluña independiente? Fundación Alternativas, Madrid*.
- Vilar, P. (1984) *Spanyolország története*. Gondolat, Budapest.